

Empower Youth, Explore stories - EYES

MŁODZIEŻOWE BADANIA: ODKRYJ SWOJE DZIEDZICTWO

Partnerzy:

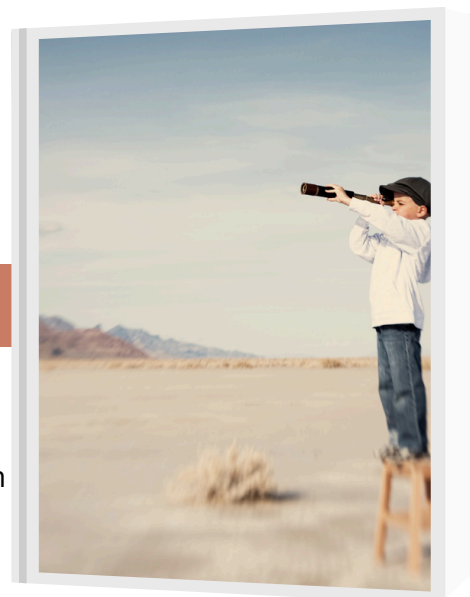
Co-funded by
the European Union

Projekt nr 2024-2-DE04-KA220-YOU-000293002

SPIS TREŚCI

1	WPROWADZENIE: DLACZEGO WARTO BADAĆ SWOJE DZIEDZICTWO?	str.3
2	ZOSTAŃ BADACZEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	str.6
 Kim jest badacz dziedzictwa kulturowego?	
 Badania zaczynają się od pytania: Czym się interesuję?	
3	BADANIA	str.11
 Wywiady i historia mówiona	
 Badania archiwalne	
 Wizyty terenowe	
4	FORMAT RAPORTOWANIA I SZABLONY	str.29
 Format raportowania	
 Gotowe do użycia szablony	
5	NARODOWE BADANIA MŁODZIEŻY DOTYCZĄCE DZIEDZICTWA	str.32
 Badania młodzieży dot. dziedzictwa w Belgii (ELAN)	
 Badania młodzieży dot. dziedzictwa (FRDL)	
 Badania młodzieży dot. dziedzictwa na Węgrzech (YBB)	
 Badania młodzieży dot. dziedzictwa w Serbii (EDIT)	
 Badania młodzieży dot. dziedzictwa w Niemczech (EUD)	
6	WNIOSKI	str.34

1. Dlaczego warto odkrywać swoje dziedzictwo?

Możesz się zastanawiać, po co zawracać sobie głowę dziedzictwem kulturowym? Dlaczego miałbym dbać o swoje dziedzictwo kulturowe? Wyobraź sobie, że otwierasz swoje konto w mediach społecznościowych i jest ono puste – żadnych wiadomości, zdjęć, udostępnień, polubień, tylko podstawowe funkcje. Wpadłbyś w panikę, prawda?

Ale dlaczego właściwie? Dlaczego tak ważne jest, aby eksponować zdjęcia z przyjaciółmi, na imprezach, wakacjach, koncertach? Dlaczego tak ważne jest, aby pokazać, które gwiazdy obserwujesz, jakiej muzyki słuchasz, w jakie gry grasz? Dlaczego tak ważne jest, aby pokazać, jak dobrze wyglądasz w nowych trampkach lub z nową fryzurą?

To ważne, ponieważ wszystkie te elementy wyrażają Twoją osobowość, są przykładami tego, co lubisz, co jest dla Ciebie ważne i czego pragniesz. Wszystkie są oznakami Twojej przynależności i relacji, pokazują, że nie jesteś sam, ale częścią społeczności. Opowiadają historię o Tobie – o tym, kim jesteś. Twoje konto w mediach społecznościowych pomaga Ci pamiętać Twoje własne historie, pokazuje Ci Twoją własną przeszłość i przywołuje słodkie (i gorzkie) wspomnienia. Ale Twoje konto w mediach społecznościowych opowiada również Twoją historię światu zewnętrznemu, dzięki czemu inni mogą łatwiej się z Tobą utożsamić.

Dziedzictwo kulturowe to w pewnym sensie społecznościowy profil naszej wspólnoty. Pokazuje jej "osobowość", to, co jest ważne dla naszej społeczności, co jest uważane za istotne, zabawne, ładne, brzydkie, dobre i złe. Ukazuje wszystko, co nas łączy – historie i historię, język, muzykę, święta, tradycje. Często traktujemy je jak coś oczywistego, a nawet nie do końca dostrzegamy, ale dają nam odpowiedzi na głęboko osobiste pytania: Skąd pochodzę? Co mnie wyróżnia? Dlaczego robię rzeczy takie, jak robię? Pomaga nam się zorientować w niekiedy zagmatwanym świecie.

Dlaczego dziedzictwo ma znaczenie

Dziedzictwo potrafi wywoływać cały wachlarz emocji - pozytywnych i negatywnych. Dlatego dobrze jest mieć zestaw narzędzi, który pomaga je poznawać i rozmawiać o tak ważnym, a czasem trudnym temacie.

Dziedzictwo może być dla ludzi ważne z wielu powodów:

- dla jednych jest po prostu piękne,
- dla innych — to obraz domu, który pojawia się w głowie, kiedy o nim myślą.
- jest częścią tego, kim jesteśmy,
- pozwala poczuć duchy przeszłości, własną historię,
- to miejsce codziennych spacerów z psem,
- to rodzinne miasto, które przywołuje wspomnienia bliskich
- czasem budzi dyskomfort — i właśnie dlatego chcemy je lepiej zrozumieć.

Dziedzictwo może pomóc nam poczuć się częścią wspólnoty. Może łączyć nas ze społecznością, miejscem lub wspólną przeszłością. Odzwierciedla różne punkty widzenia różnych kultur i pokoleń, jest kluczem do lokalnej tożsamości i odrębności. Może dać nam silne poczucie przynależności, zainspirować naszą kreatywność i przyczynić się do naszego dobrostanu.

Wszystkie te elementy dziedzictwa definiują nas jako jednostki. Dają nam stabilność i bezpieczeństwo, sprawiając, że czujemy się częścią społeczności, w której lubimy przebywać.

Dziedzictwo sprawia, że zadajemy pytania

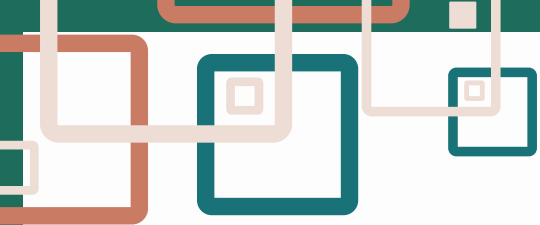

Nasze dziedzictwo może stanowić dla nas wyzwanie. Zrozumienie naszej przeszłości może i powinno skłaniać nas do kwestionowania teraźniejszości. Chociaż dziedzictwo może dawać nam poczucie przynależności, może również sprawiać, że czujemy się jej pozbawieni. Osoby i społeczności nie zawsze dostrzegają, że ich tożsamość jest celebrowana, a ich historie dzielone.

„Są części dziedzictwa, których nie należy celebrować”. Nawet te aspekty należy pamiętać i rozumieć.

Rozmowa o dziedzictwie może rzucić światło na aspekty naszej przeszłości, które były ukryte lub przemilczane. Czasami może to wywołać w nas dyskomfort – możemy odczuwać stratę, złość lub wstyd.

Ważne jest, abyśmy zrozumieli te kwestie, gdyż pomoże nam to kształtować nasze społeczeństwo zarówno dziś, jak i w przyszłości.

Jak korzystać z tego przewodnika?

Jeśli dotarłeś do tego akapitu, być może jesteś zainteresowany udziałem w naszym projekcie „Badanie Dziedzictwa Kulturowego”. Możliwe też, że chcesz przeprowadzić własne badanie dotyczące dziedzictwa kulturowego. W takim przypadku ten dokument pomoże Ci znaleźć temat, przeprowadzić badania i udokumentować wyniki.

Z czasem dowiesz się również, jak przekształcić wyniki swoich badań i temat dziedzictwa kulturowego w przewodnik po dziedzictwie kulturowym w formie aplikacji. Innymi słowy, po zakończeniu badań dowiesz się, jak stworzyć materiały niezbędne do zaprojektowania aplikacji mobilnej, która poprowadzi Cię – i wszystkich zainteresowanych – po Twojej okolicy lub regionie, aby odkrywać charakterystyczne dla niego zabytki, tradycje czy postaci, które chcesz zaprezentować światu, bo są dla Ciebie ważne.

Ale najpierw zacznijmy od badań nad dziedzictwem kulturowym. W tym przewodniku wyjaśnimy, jak odkryć swoje dziedzictwo kulturowe (uwaga, spoiler: to bardzo proste!) i jakie kroki podjąć, aby zbadać wybrany temat historii kultury. Najczęściej odbywa się to poprzez rozmowy z ludźmi i zadawanie pytań, wizyty w bibliotekach lub innych archiwach w celu wyszukania starych dokumentów oraz odwiedzanie miejsc i stanowisk związanych z czymś, co jest dla Ciebie ważne.

W trzeciej części tego przewodnika znajdziesz również gotowe do użycia zasoby, które pomogą Ci rejestrować i porządkować wyniki badań, w tym wskazówki krok po kroku i szablony. Szukaj narzędzi na końcu poszczególnych sekcji tego przewodnika; pokażą Ci one, jakich zasobów (szablonów/wskazówek) potrzebujesz i kiedy z nich skorzystać. Korzystanie z nich nie jest obowiązkowe, ale może naprawdę ułatwić Ci pracę!

2. Zostań badaczem dziedzictwa kulturowego

2.1. Kim jest badacz dziedzictwa kulturowego?

Czym właściwie jest Twoje dziedzictwo kulturowe? Odpowiedź na to pytanie zależy głównie od CIEBIE! Twoim dziedzictwem mogą być miejsca, do których lubisz chodzić — stary kościół w centrum miasta, ogromne drzewo w parku, po którym wspinali się kiedyś Twoi rodzice. Mogą to być wydarzenia i święta, w których bierzesz udział — na przykład letni festyn miejski. Mogą to być zwyczaje typowe dla Twojej społeczności, jak karnawał obchodzony pod koniec zimy. Mogą to być lokalne rzemiosła, jak charakterystyczna ceramika wyrabiana w Twoim regionie.

Ale co to wszystko oznacza dla Ciebie jako młodego badacza dziedzictwa? Oznacza to, że nie jesteś jedynie uczestnikiem, studentem czy milczącym obserwatorem. Stajesz się badaczem – pytasz, skąd pochodzi dziedzictwo kulturowe, jak rozwijało się na przestrzeni dziejów, kim są ludzie, którzy je niosą, co oznacza ono dla mieszkańców Twojego regionu, jaki wpływ wywiera na nich osobiście i na całą społeczność. Jakie ślady dziedzictwo kulturowe pozostawia na ludziach, budynkach i krajobrazie? Szukasz historii stojącej za dziedzictwem kulturowym i opowiadasz ją światu swoimi słowami.

Dlatego Ty:

- Poznaj na nowo swoje otoczenie, odkryj ukrytą historię ulic, budynków, zwyczajów i rozmów, których mogłeś doświadczać każdego dnia.
- Zadawaj ważne pytania. Rozmawiaj ze starszymi, sąsiadami i ekspertami. Dowiedz się, co wiedzą. Odkryj, co pamiętają.
- Odwiedź miejsca, które łączą przeszłość z teraźniejszością. Przyjrzyj się uważnie architekturze, zabytkom, cmentarzom, muralom, bibliotekom i miejscom spotkań.
- Przeszukaj archiwa, aby znaleźć zapomniane dokumenty, zdjęcia i artykuły prasowe, które rzucą światło na to, kim jesteś i gdzie mieszkasz.
- Dokumentuj wszystko, co znajdziesz i poczujesz. Używaj notatek, szkiców, nagrań głosowych, zdjęć i filmów.
- Opowiedz historię własnym głosem. Uporządkuj swoją pracę w raporcie, który pokaże, czego się nauczyłeś i dlaczego to ma znaczenie.

Badanie lokalnego dziedzictwa jest jak bycie detektywem przeszłości - szukasz śladów, aby zrozumieć, co się wydarzyło, co to znaczyło i jak ukształtowało miejsca oraz tradycje wokół Ciebie. W tym rozdziale poznasz trzy kluczowe metody, które mogą Ci w tym pomóc: **wywiady i historię mówioną, badania archiwalne i wizyty terenowe**. Każda koncentruje się na czymś innym i ma własne mocne strony. Razem pozwalają na głębsze, bardziej refleksyjne zrozumienie lokalnego dziedzictwa.

Wywiady z historii mówionej

Wywiady i historia mówiona pozwalają usłyszeć historie bezpośrednio od ludzi, którzy przeżyli dane wydarzenie historyczne lub okres historyczny. Możesz dowiedzieć się, co pamiętają, jakie mają odczucia wobec danego miejsca i jakie znaczenie mają dla nich tradycje. Są to osobiste historie, które często nie są nigdzie indziej spisane i mogą oferować alternatywne perspektywy. Ważne jest jednak, aby pamiętać, że ludzie dzielą się wspomnieniami, a nie konkretnymi faktami. Wspomnienia są nie tylko subiektywne, kształtowane przez przekonania i emocje, ale także zmieniają się z biegiem czasu.

Badania archiwalne

Badania archiwalne pozwalają zagłębić się w stare dokumenty, takie jak gazety, mapy, zdjęcia i książki, aby dowiedzieć się więcej o udokumentowanej historii i rozwoju danego miejsca lub tradycji. Źródła te są często postrzegane jako „oficjalne”, ale odzwierciedlają również wybory: co zostało spisane, przez kogo i dlaczego. Pomagają zrozumieć, jak przedstawiano miejsca i historie w przeszłości oraz co uważano za warte zachowania.

Wizyty terenowe

Wizyty terenowe pozwalają osobiście poznać dane miejsce – jak wygląda teraz, jak jest użytkowane i co pozostało z przeszłości. Dają bezpośrednie, wizualne poczucie przestrzeni i otoczenia, a także mogą ujawnić szczegóły, które mogłyby nie pojawić się w wywiadach lub dokumentach, takie jak styl budynków, nieformalne ślady użytkowania czy ukryte punkty orientacyjne.

Każda z tych metod ma swoje mocne strony, ale dopiero razem pomagają nam spojrzeć na przeszłość z różnych perspektyw. Łącząc osobiste wspomnienia, zapisy historyczne i to, co obserwujemy dziś, nie otrzymujemy jednej, kompletnej historii, lecz bardziej zróżnicowane i bogatsze zrozumienie złożoności przeszłości i tego, jak nadal kształtuje ona dzisiejsze życie.

Uzupełniające się role trzech metod badawczych

Metoda	Rola w procesie badawczym	Powiązanie z innymi metodami
Wywiady i historia mówiona	Uzupełniają źródła historyczne o osobiste perspektywy	Zapewniają bardziej osobistą i być może alternatywną perspektywę dotyczącą źródeł z archiwów i lokalizacji wizyt terenowych
Badania archiwalne	Zapewnia kontekst historyczny	Służy do przygotowania się do wywiadów i wizyt terenowych
Wizyty terenowe	Umożliwiają weryfikację obserwacji oraz zobrazowanie przestrzeni i praktyk	Wyniki z archiwów i wywiadów stają się namacalne przestrzennie

W tym sensie realizacja własnego projektu z zakresu historii lokalnej nie polega jedynie na odkrywaniu przeszłości, lecz na budowaniu własnego jej zrozumienia przy użyciu różnych metod.

2.2. Badania zaczynają się od pytania: Czym się interesuję?

Jak rozpocząć własny projekt badawczy?

Na co powinniśmy zwrócić uwagę, gdy zaczynamy zgłębiać nasze dziedzictwo kulturowe?

Jak w ogóle znaleźć temat? No to zaczynamy!

 WEŹ POD UWAGĘ SWOJE ZAINTERESOWANIA / ZACZNIJ OD TEGO, CO LUBISZ

To Twój projekt, więc powinieneś skupić się na czymś, co Cię interesuje! Wachlarz możliwości jest bardzo szeroki. Możesz znaleźć powiązania z lokalnym dziedzictwem w bardzo różnych dziedzinach. Jeśli sam interesujesz się danym tematem, łatwiej będzie Ci zagłębić się w badania.

Może spróbuj odpowiedzieć na te pytania:

- Jakie masz hobby? A może związane z tym hobby są miejsca — szkoła, klub, pracownia?
- Co Cię interesuje?
- Jakie tematy lubisz zgłębiać?
- Co często googlujesz albo o czym rozmawiasz z przyjaciółmi?
- Czy lubisz muzykę, sport, rękodzieło?

**SPÓJRZ NA
SIEBIE**

**ROZEJRZYJ
SIĘ WOKÓŁ**

- Kto jest Ci bliski?
- Pomyśl o swojej rodzinie, swoim własnym dziedzictwie
- Co wiesz o lokalnym dziedzictwie swojej rodziny? Chcesz dowiedzieć się więcej?
- Może znasz kogoś, kto ma wyjątkowo interesujące historie?
- Pomyśl o swojej szkole, lokalnych problemach w swojej społeczności, grach i rozrywkach, lokalnym jedzeniu i napojach, ubraniach, domach i mieszkaniach
- Jakie tradycje są kultywowane w Twoim miejscu zamieszkania?
- Czy jesteś ciekaw, jak zmieniało się to na przestrzeni czasu?
- Czy Twój region słynie z czegoś (przemysłu, zawodów, jedzenia, rzemiosła itp.)?
- Czy są tu jakieś ciekawe zabytki lub budowle historyczne?
- Czy jest jakiś okres historyczny lub wydarzenie, które uważasz za interesujące?
- Co wiesz o tym okresie lub wydarzeniu w swojej okolicy? Czy interesuje Cię, jak ludzie je przeżywali?
- Czy jesteś ciekaw, jak różnie ludzie to przeżywali? A może byłoby interesujące dowiedzieć się więcej o doświadczeniach konkretnej grupy (kobiet, pracowników, osób z doświadczeniem migracyjnym, osób queer itp.)?

- Czy będzie możliwe znalezienie materiałów badawczych na temat, który Cię interesuje?
- Czy żyją ludzie, którzy chcieliby z Tobą o tym porozmawiać?
- Czy możesz uzyskać dostęp do miejsc, które Cię interesują?
- Czy dysponujesz odpowiednimi środkami? Powinieneś rozważyć:
- Ile czasu możesz poświęcić swojemu projektowi?
- Czy pracujesz sam czy w grupie?
- Czy masz wsparcie innych osób, np. członków rodziny albo nauczycieli?

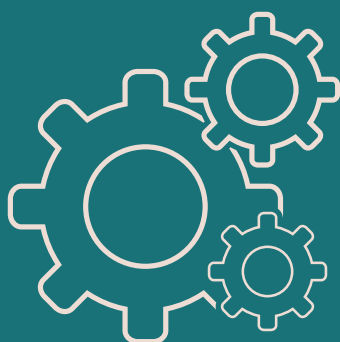
WYKONALNOŚĆ

Jeśli zadajesz sobie te pytania i myślisz: „*Chwileczkę, chciałbym dowiedzieć się więcej na ten temat*”, to dobry początek. Możesz zacząć zastanawiać się, jak zebrać wszystkie informacje niezbędne do zgłębienia historii, która kryje się za Twoim zainteresowaniem – Twoim lokalnym dziedzictwem kulturowym. Na kolejnych stronach przedstawimy trzy metody badawcze, które pomogą Ci odpowiedzieć na wszystkie te pytania.

Wskazówka

Czasami twoje badanie może nie pójść dokładnie tak, jak zaplanowałeś – niektóre etapy mogą zająć więcej czasu, a kilka rzeczy może nie działać tak, jak się spodziewałeś. Nie martw się tym. Zachowaj elastyczność i dąż do celów, które naprawdę możesz osiągnąć.

Narzędzia pomocnicze ZACZYAMY!

NARZĘDZIE 1: Zidentyfikuj temat – szablon

Ten szablon pomoże Ci wybrać interesujący temat do analizy dziedzictwa kulturowego. Pomoże Ci on w refleksji nad Twoimi zainteresowaniami, ludźmi wokół Ciebie i lokalnym środowiskiem, dzięki czemu znajdziesz temat, który połączy Twoją ciekawość z dziedzictwem Twojej społeczności.

NARZĘDZIE 2: Arkusz planowania projektu

Ten dokument pomoże Ci ustrukturyzować i zorganizować Twoje badania nad dziedzictwem kulturowym. Pomoże Ci rozbić główny cel na mniejsze zadania, ustalić jasne ramy czasowe i śledzić postępy prac, pamiętając jednocześnie o celach, które chcesz osiągnąć na każdym etapie.

3. Badania

3.1 Wywiady i historia mówiona

✦ CZYM JEST HISTORIA MÓWIONA I DLACZEGO JEST WAŻNA?

Historia mówiona polega na przekazywaniu historii, tradycji i wspomnień poprzez rozmowę. Robimy to na co dzień — kiedy rozmawiamy z rodziną czy przyjaciółmi, wspominając dawne wydarzenia i dzieląc się doświadczeniami.

Historia mówiona jest jednak także metodą badawczą. Zamiast poznawać przeszłość wyłącznie z książek, możesz dowiedzieć się o niej bezpośrednio od osób, które ją przeżyły. Jest wyjątkowa, ponieważ uchwycy emocjonalne, osobiste i wspólnotowe perspektywy, których często brakuje w tradycyjnych podręcznikach historii. Osoby, które opowiadają o wydarzeniach, które pamiętają je z własnego życia, nazywamy świadkami historii. Przeprowadzając z nimi wywiady, możesz utrwalić ich indywidualne spojrzenia na wydarzenia historyczne i przekazać je innym.

Większość naszej wiedzy o historii pochodzi z książek i dokumentów pisanych., ale...:

- **Nie wszystko zostaje zapisane.**

Podręczniki historii często skupiają się na „wielkich nazwiskach” i „wielkich wydarzeniach”, a nie na zwykłych ludziach czy lokalnych opowieściach. W efekcie wiele rzeczy nigdy nie zostaje udokumentowanych. Przykład: sposób, w jaki 50 lat temu obchodzono lokalne święto w Twoim miasteczku, może nie pojawić się w żadnej książce.

- **Nie każdy ma możliwość opowiedzenia swojej historii.**

Ludzie mają różny poziom widoczności i wpływu — zarówno dziś, jak i w przeszłości. Niektórzy zostali wysłuchani, inni nie mieli takiej szansy.

Historia mówiona może pomóc:

- **Tworzyć przestrzeń dla głosów, które często są pomijane** – na przykład kobiet, osób z doświadczeniem migracji, ludzi z klasy pracującej czy członków mniejszych społeczności.
- **Zwracać uwagę na doświadczenia**, które nie zostały zapisane lub nie były uznawane za ważne w historii pisanej.
- **Włączać osobiste, emocjonalne i codzienne opowieści**, które otwierają nowe sposoby rozumienia przeszłości.
- **Pokazywać więcej osób i perspektyw**, podkreślając, że historia jest złożona i różnorodna — i że nigdy nie istnieje tylko jedna jej wersja.
- **Poszerzać nasze rozumienie historii** — że to nie tylko wydarzenia polityczne czy znane postacie, ale także codzienne życie, emocje i wspomnienia.
- **Aby badać lokalne dziedzictwo i dowiedzieć się więcej o historii regionu.**

Na kolejnych stronach znajdziesz wskazówki i podpowiedzi dotyczące tego, jak prowadzić wywiady — począwszy od wyboru rozmówców, przez samo przeprowadzenie rozmowy, aż po opracowanie uzyskanych wyników.

Jak wybrać rozmówcę do wywiadu

To, z kim przeprowadzisz wywiad, zależy w dużej mierze od wybranego tematu. Jeśli zajmujesz się czymś, co wydarzyło się dawno temu, może już nie być wielu osób, które to pamiętają — wtedy wiek i możliwość pamiętania danych wydarzeń stają się kluczowe.

Zastanów się także, jak szeroki lub jak szczegółowy jest Twój temat. Czy chcesz dowiedzieć się więcej o historii swojej rodziny? A może interesuje Cię coś związanego z Twoją okolicą? Zanim wybierzesz rozmówcę, warto zadać sobie pytanie: kto był zaangażowany w mój temat lub został przez niego dotknięty?

Dobrze jest stworzyć listę różnych grup lub osób powiązanych z tematem. Mogą to być:

- osoby, które bezpośrednio doświadczyły danego wydarzenia lub sytuacji, oraz ich potomkowie,
- osoby, które zostały nimi dotknięte (nawet jeśli nie brały udziału w wydarzeniu), oraz ich potomkowie,
- osoby, które zawodowo zajmują się tematem, który Cię interesuje (np. nauczyciele, aktywiści, liderzy społeczności).

PRZYKŁAD

Jeśli Twoim tematem jest to, jak lokalna szkoła zmieniała się na przestrzeni lat, możesz wziąć pod uwagę rozmowę z:

- byłymi uczniami,
- nauczycielami lub pracownikami szkoły,
- rodzicami uczniów,
- członkami rady szkoły lub lokalnymi politykami,
- ekspertami od systemu edukacji.

Zadaj sobie także pytanie:

- Czy chcę poznać różne perspektywy dotyczące tego samego wydarzenia lub okresu?
- A może chcę skupić się na jednej grupie — na przykład na kobietach, osobach z doświadczeniem migracji albo ludziach wykonujących określony zawód, takich jak nauczyciele czy rolnicy?

Jak znaleźć osobę do wywiadu

Jeśli nie znasz jeszcze nikogo, kto pasuje do Twojego tematu, możesz skorzystać z kilku sposobów, aby znaleźć odpowiedniego rozmówcę. Zwykle najlepiej działa połączenie kilku metod naraz:

- **Metoda „kuli śnieżnej”:** Opowiedz znajomym i rodzinie o swoim projekcie — i poproś ich, by przekazali informację dalej swoim znajomym, rodzinie, sąsiadom itd. Z odrobiną szczęścia ktoś będzie znał właściwą osobę.
- **Metoda „gatekeepera” (strażnika dostępu):** Porozmawiaj z kimś, kto ma dostęp do grupy, która Cię interesuje. Na przykład dyrektor szkoły może pomóc skontaktować Cię z emerytowanymi nauczycielami. Przewodniczący stowarzyszenia kulturalnego albo klubu sportowego może skierować Cię do innych członków.
- **Bezpośrednie poszukiwania:** Możesz poszukać ludzi w lokalnej prasie, w książkach telefonicznych lub w internecie. Możesz też stworzyć ulotkę z informacją o projekcie i o tym, kogo szukasz, a następnie powiesić ją w swojej okolicy. Inną opcją jest ogłoszenie w lokalnej gazecie. Często można też spotkać potencjalnych rozmówców w miejscach związanych z Twoim tematem — na przykład w kościołach, meczetach, synagogach, sklepach osiedlowych czy podczas lokalnych wydarzeń, jak festyny i jarmarki.

Dotarcie do potencjalnego rozmówcy

Kiedy po raz pierwszy kontaktujesz się z kimś, bądź gotów jasno wyjaśnić, na czym polega Twój projekt. Rozmówca może chcieć wiedzieć:

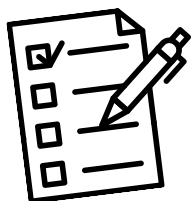
- **O czym jest Twój projekt i dlaczego go realizujesz?**
→ Opowiedz o swoim temacie i idei projektu. Czy realizujesz go na potrzeby szkoły lub pracy grupowej itp.
- **Dlaczego wybrałeś właśnie tę osobę??**
→ Wyjaśnij, dlaczego jej perspektywa jest dla Ciebie ważna lub ciekawa.
- **Jak będzie wyglądał wywiad?**
→ Powiedz, ile potrwa rozmowa (np. 15–20 minut albo 30–45 minut).
- Zapytaj, czy wyraża zgodę na nagranie rozmowy (audio lub wideo). Jeśli nie, możesz robić notatki.
- **Co stanie się z nagraniem lub notatkami??**
→ Wyjaśnij, gdzie i w jaki sposób wykorzystasz ich historię — w pracy szkolnej, artykule, broszurze, wystawie itp. Poinformuj, czy treści będą opublikowane na stronie internetowej, pokazane na wydarzeniu lokalnym, czy wydrukowane w gazecie.

Wskazówka

Niektórzy rozmówcy mogą nie chcieć ujawniać swojego nazwiska. Jeśli to nie koliduje z Twoim projektem, możesz zaproponować im pełną anonimowość. Zamiast podawać imię i nazwisko, możesz napisać na przykład: „kobieta urodzona w 1947 roku” albo użyć pseudonimu (pamiętaj tylko, by wyjaśnić to w finalnej wersji projektu).

Przygotowanie do wywiadu

Jeśli ktoś zgodzi się na rozmowę, ustalcie wspólnie czas i miejsce, które będą odpowiednie dla obu stron. Jeśli zamierzasz nagrywać wywiad, postaraj się, aby miejsce było ciche i komfortowe — bez hałasu i rozpraszaczy.

✦ Zrób wstępne rozeznanie

Warto zebrać podstawowe informacje o okresie, wydarzeniu lub zagadnieniu, o które zamierzasz pytać — np. korzystając z metody kwerendy archiwalnej. Dzięki temu:

- lepiej zrozumiesz, o czym mówi Twój rozmówca,
- będziesz mógł zadawać bardziej trafne, świadome i pełne szacunku pytania.

✦ Przygotuj pytania

W historii mówionej chodzi o to, aby rozmówca mógł mówić swobodnie o swoich wspomnieniach. Mimo to warto wcześniej przygotować kilka pytań — pomogą Ci poprowadzić rozmowę, wrócić na właściwy tor w razie dłuższej pauzy albo dodać rozmówcy odwagi:

Unikaj ❌	Zamiast tego używaj ✅
Pytań sugerujących Przykład: „Jak bardzo źle się Pan/Pani czuł(a), kiedy wydarzyło się XY?”	Pytań otwartych Przykład: „Jak się Pan/Pani czuł(a), kiedy wydarzyło się XY?”
Pytań zamkniętych (tak/nie) Przykład: „Czy uważał(a) Pan/Pani, że to była dobra zmiana?”	Pytań otwartych Przykład: „Co Pan/Pani sądzi o tej zmianie?”
Kilku pytań naraz Przykład: „Co się stało i co Pan/Pani o tym myślał(a)?”	Jednego pytania na raz Przykład: „Czy może Pan/Pani opowiedzieć, co się wtedy wydarzyło?”, „Co Pan/Pani o tym myślał(a)?”

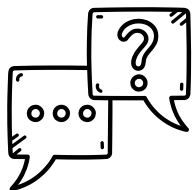
Możesz przygotować pytania związane z tematem, np.

- „Czy może Pan/Pani opowiedzieć o swoim dzieciństwie?”
- „Jak wyglądały obchody świąt w przeszłości?”
- „Co tradycja znaczyła w Pana/Pani rodzinie?”

A także kilka pytań pogłębiających, które pomogą utrzymać rozmowę:

- “Czy może Pan/Pani opowiedzieć o tym trochę więcej?”
- “Co to dla Pana/Pani znaczyło?”

Przeprowadzenie wywiadu

Poniższe wskazówki pomogą Ci przeprowadzić rozmowę w sposób przyjemny zarówno dla rozmówcy, jak i dla Ciebie — a przede wszystkim taki, który przybliży Cię do celu: lepszego poznania wybranego tematu związanego z dziedzictwem kulturowym.

☀️ **Podziękuj rozmówcy:**

- Zanim zaczniesz zadawać pytania, podziękuj rozmówcy za poświęcony czas i gotowość do podzielenia się wspomnieniami.

☀️ **Poproś (ponownie) o zgodę na nagrywanie:**

- Nawet jeśli wcześniej ustaliliście, że rozmowa będzie nagrywana, zapytaj jeszcze raz, czy rozmówca nadal się na to zgadza.
- Nagrywanie możesz rozpocząć dopiero po wyraźnym potwierdzeniu zgody.
- Jeśli rozmówca nie wyraża zgody na nagrywanie — rób notatki samodzielnie.

☀️ **Słuchaj aktywnie:**

- Pokaż, że słuchasz, kiwając głową, uśmiechając się lub mówiąc: „Mhm” albo „Rozumiem”.
- Staraj się zrozumieć doświadczenia Twojego rozmówcy i to, jak się z nimi czuje. Aby upewnić się, że dobrze rozumiesz jego punkt widzenia, możesz poprosić o potwierdzenie: „Chciał(a)bym tylko sprawdzić, czy dobrze zrozumiałem/zrozumiałam...”

☀️ **Zachowaj spokój i cierpliwość:**

- Daj rozmówcy czas na zastanowienie.
- Nie przerywaj.
- Nie mów za dużo — zostaw przestrzeń na opowieść.
- Skup się na jego historii, a nie na własnych opiniach.

☀️ **Bądź wrażliwy i okazuj szacunek:**

- Niektóre wspomnienia mogą być bolesne lub bardzo osobiste. Może się zdarzyć, że rozmówca nie będzie chciał o pewnych tematach mówić — nie naciskaj.
- Pamiętaj, że coś, co Tobie wydaje się drobiazgiem, może mieć ogromne znaczenie dla rozmówcy.
- Pozwól mu decydować, ile chce powiedzieć i w jakim tempie.

✦ Wykorzystaj osobiste przedmioty, jeśli rozmówca tego chce:

- Niektórzy lubią przynieść zdjęcia, pamiątki czy dokumenty, które pomagają im przywołać wspomnienia. Takie przedmioty mogą uczynić wywiad bardziej żywym i znaczącym.

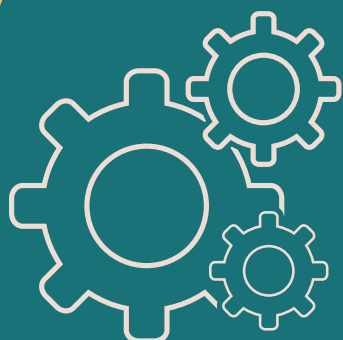

Po wywiadzie

Gdy rozmowa dobiegnie końca i opuścisz miejsce spotkania, poświęć chwilę na refleksję i zapisz swoje przemyślenia. To bardzo pomaga w dalszej pracy badawczej. Zastanów się nad kilkoma kwestiami:

- Jakie wrażenie zrobił na Tobie rozmówca? Czy był spięty, czy zrelaksowany? Co mogło być tego przyczyną?
- Jak Ty się czułeś/aś podczas wywiadu i po nim?
Czy byłeś/aś zestresowany/a czy swobodny/a? Dlaczego?
Jak czujesz się teraz? Jaka była Wasza relacja? Czy dobrze się dogadywaliście?
Czy było nerwowo? Z jakiego powodu?
- Co było najważniejszym momentem wywiadu? Dlaczego akurat ten element był dla Ciebie istotny?
- Jak owocny był wywiad? Czego się dowiedziałeś/aś? Dużo? Tylko trochę? Czy zaskoczyło Cię coś nowego?
- Jak oceniasz wywiad jako całość? Czy było warto? Co mógłbyś/mogłabyś ulepszyć następnym razem — np. przygotowanie pytań, wybór miejsca, sposób rozmowy?
- Dokąd prowadzą Cię wyniki wywiadu? Jak ta rozmowa wpływa na Twoje dalsze badania? Czy otworzyła nowe kierunki? Czy potwierdziła lub zmieniła Twoje wcześniejsze przypuszczenia?

Wywiady

NARZĘDZIE 3: Lista Kontrolna do Wywiadu

Ta lista kontrolna poprowadzi Cię przez każdy etap planowania i przeprowadzenia wywiadów związanych z dziedzictwem kulturowym. Ma ona zapewnić, że proces ten będzie sensowny, prowadzony z szacunkiem i odpowiednio udokumentowany.

NARZĘDZIE 4: Raport z Wywiadu (od przygotowania do analizy)

To narzędzie pomoże Ci zorganizować cały proces wywiadu – od przygotowania, przez prowadzenie i robienie notatek, aż po dokumentację. Zgromadzenie wszystkich istotnych informacji o danym rozmówcy w jednym miejscu sprawi, że Twoja praca będzie bardziej efektywna i uporządkowana.

NARZĘDZIE 5: Przewodnik po Pytaniach do Wywiadu

To narzędzie pomoże Ci przygotować i przeprowadzić wywiady w ramach Twoich badań historii mówionej. Pomoże Ci ono zebrać osobiste historie i wiedzę na temat lokalnej kultury i dziedzictwa bezpośrednio od członków społeczności.

NARZĘDZIE 6: Formularz Zgody na Udział w Wywiadzie

Poproś rozmówców o podpisanie tego formularza przed rozpoczęciem wywiadu. Stanowi on potwierdzenie, że zgadzają się na wzięcie udziału w Twoim projekcie i podzielenie się swoją historią. Jest to kluczowe dla uzyskania ich pozwolenia i okazania szacunku dla ich praw.

3.2 Badania archiwalne

CO OZNACZA POJĘCIE „ARCHIWA”?

Archiwa są ważnymi instytucjami pamięci – przechowują materiały źródłowe, które są niezbędne do odtworzenia i zrozumienia historii, tożsamości oraz rozwoju konkretnego miejsca lub społeczności.

Oprócz ludzkich wspomnień (jak w historii mówionej) istnieje wiele pisemnych śladów przeszłości: listy, zdjęcia, gazety, dokumenty urzędowe, kroniki szkolne, akta stowarzyszeń. Najczęściej są one przechowywane właśnie w archiwach – specjalnych miejscach, w których takie materiały są gromadzone i chronione. Badania archiwalne są ważne, ponieważ dodają bardziej obiektywną perspektywę do osobistych doświadczeń i indywidualnych punktów widzenia. Może się okazać, że czyjeś wspomnienia nie znajdują potwierdzenia w artefaktach (bardziej obiektywnych) odnalezionych w archiwach. To z kolei staje się ciekawym punktem wyjścia do krytycznego spojrzenia na własną historię – do zrozumienia, jak różne źródła mogą się uzupełniać, a czasem sobie przeczyć.

Gdzie mogę znaleźć dokumenty historyczne?

Istnieje wiele miejsc i wiele rodzajów archiwów, które mogą pomóc w Twoich badaniach. W zależności od tematu możesz skorzystać z archiwów miejskich, bibliotek, archiwów kościelnych, stowarzyszeń lokalnych czy archiwów dostępnych online. Każdy typ archiwum gromadzi inne rodzaje źródeł, dlatego warto wiedzieć, gdzie czego szukać.

Archiwa miejskie lub gminne

Znajdziesz w nich dawne rejestry ludności, plany budynków, kroniki szkolne, gazety itp. Idealne, jeśli chcesz poznać historię swojego miasta, konkretnej dzielnicy lub lokalnego wydarzenia.

Archiwa kościelne

To świetne miejsce, jeśli chcesz dowiedzieć się czegoś o ludziach i rodzinach z przeszłości. Znajdziesz tam księgi chrztów, ślubów, zgonów i pochówków. Bardzo pomocne przy badaniu historii rodzinnej lub lokalnych tradycji.

Archiwa stowarzyszeń / lokalne towarzystwa historyczne

Zwykle są mniejsze, ale niezwykle praktyczne. Często prowadzone przez lokalne kluby, społeczników lub regionalnych historyków. Znajdziesz tam zdjęcia, protokoły zebrań, kroniki, publikacje okolicznościowe dotyczące miasta, dzielnicy lub regionu. Świetne, jeśli analizujesz historię klubu sportowego, szkoły lub lokalnej grupy.

Biblioteki o profilu regionalnym

Biblioteki to nie tylko książki. Często przechowują stare gazety, zbiory regionalne i materiały dotyczące lokalnej historii. Nawet jeśli nie wiesz, czego dokładnie szukasz — bibliotekarz Ci pomoże.

Platformy internetowe

Coraz więcej archiwów jest dostępnych online, co znacznie ułatwia badania — zwłaszcza gdy nie możesz odwiedzić archiwum osobiście.

Belgia	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">• Archiwum Państwowe Belgii: https://www.arch.be/index.php?l=en• KBR, Królewska Biblioteka Belgii: https://www.kbr.be/en/• Archiwa Online Królewskich Muzeów Sztuk Pięknych w Belgii: https://historicalarchives.fine-arts-museum.be/index.php/?sf_culture=en• Archiefpunt, archiwa prywatne i zbiory we Flandrii i Brukseli: https://archiefpunt.be/	<ul style="list-style-type: none">• www.archivportal-d.de• www.deutsche-digitale-bibliothek.de
Węgry	Polska
<ul style="list-style-type: none">• www.hungaricana.hu• www.adt.arcanum.com• www.fortepan.hu• www.mapire.eu	<ul style="list-style-type: none">• https://www.nac.gov.pl/• https://archiwa.gov.pl/poznaj/projekty/zosia-2/• https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/• https://www.wroclaw.ap.gov.pl/sezam
Serbia	
<ul style="list-style-type: none">• Archiwum Państwowe Serbii: https://arhivsrbijske.rs/en• Biblioteka Narodowa Serbii: https://nb.rs/en/digital-services/	

Co możesz znaleźć w archiwach?

Archiwa zawierają bardzo różnorodne źródła dotyczące wydarzeń, wspomnień i ludzi. Można je traktować jak elementy układanki — w połączeniu z wywiadami oraz własnymi obserwacjami tworzą pełniejszy obraz lokalnego dziedzictwa kulturowego. W archiwach możesz natrafić między innymi na:

- zdjęcia dawnych dzielnic, wydarzeń, ulic czy festynów — pokazują, jak wyglądało życie w przeszłości,
- pisma osobiste — takie jak dzienniki, listy czy wspomnienia osób żyjących w danym okresie,
- artykuły i reportaże — opisujące wydarzenia, problemy lub osiągnięcia lokalnej społeczności,
- plany i dokumenty dotyczące budynków lub nieruchomości — idealne, jeśli badacie konkretny dom, ulicę czy obiekt,
- opowieści o codziennym życiu, ważnych wydarzeniach lub zmianach na przestrzeni lat — np. w kronikach szkolnych, historiach klubów czy dokumentach organizacji.

Źródło pierwotne	Źródło wtórne
<p>Materiał zawierający bezpośrednie relacje z wydarzeń, stworzony przez osobę, która była obecna, kiedy dane wydarzenie miało miejsce. Źródła pierwotne dostarczają bezpośrednich dowodów z przeszłości — są jak okno otwierające widok na historię.</p> <p>Przykłady:</p> <ul style="list-style-type: none">• list lub pamiętnik• zdjęcia lub nagrania wideo• gazeta z tamtego dnia• dokumenty urzędowe• wywiad z osobą, która doświadczyła danego wydarzenia	<p>Materiał stworzony później, przez osobę, która niekoniecznie była świadkiem wydarzeń. Źródła wtórne opisują, analizują lub wyjaśniają źródła pierwotne albo wydarzenia historyczne.</p> <p>Przykłady:</p> <ul style="list-style-type: none">• książka historyczna• film dokumentalny• biografia

Prowadzenie kwerendy archiwalnej

✦ 1. Przygotowanie: określ swój cel

- Zastanów się, czego chcesz się dowiedzieć. Sformułuj jasne pytanie badawcze.
- Doprecyzuj temat — co dokładnie chcesz ustalić?
- Zrób listę słów kluczowych: nazwiska, miejsca, daty, motywy, wydarzenia — pomogą Ci w poszukiwaniu.

✦ 2. Rozpoczęcie poszukiwań

- Zastanów się, które zbiory mogą zawierać interesujące Cię materiały.
- Sprawdź zasoby online — może istnieją wersje cyfrowe?
- Napisz do archiwum — precyzyjna, szczegółowa prośba znacznie ułatwi Ci dalszą pracę

✦ 3. Wizyta w archiwum / przeglądanie zbiorów

- W przypadku archiwów cyfrowych praca jest prostsza: po krótkim wyszukiwaniu zwykle możesz od razu zobaczyć dokumenty i zapisać najważniejsze informacje albo pobrać kopie.
- Jeśli wybierasz się do archiwum osobiście, pamiętaj o kilku zasadach:
 - o Umów wcześniej wizytę w danym archiwum.
 - o Zabierz materiały do notowania — notes, długopis, telefon lub laptop (ale zawsze wcześniej sprawdź, co jest dozwolone!).
 - o Zwróć uwagę na zasady obowiązujące na miejscu: w czytelnicy zwykle nie wolno wносить toreb, ani jeść czy pić.
 - o Nie zapomnij zabrać ze sobą dowodu tożsamości.

✦ 4. Spis i ocena dokumentów

- Sprawdź, co wolno Ci zrobić Czy możesz robić notatki? Zdjęcia? Skanować? Każde archiwum ma inne zasady.
- Zapisuj najważniejsze informacje i słowa kluczowe. Krótko zapisuj treść dokumentu, istotne daty, nazwiska i hasła.
- Zawsze zapisuj źródło. Skąd pochodzi dokument? Jaki ma numer archiwalny? Z którego zbioru? To bardzo ważne — pozwala później odnaleźć dokument lub poprawnie go zacytować.
- Nie zniechęcaj się starą pisownią lub językiem. Wiele dokumentów jest pisanych archaicznym stylem albo trudnym pismem odręcznym. Nie wahaj się prosić o pomoc — pracownicy archiwów są tam po to, by wspierać badaczy, i zazwyczaj robią to bardzo chętnie.

Kiedy masz już jasno sformułowane pytanie badawcze i znalazłeś w archiwum dokument, który może pomóc Ci na nie odpowiedzieć — w całości lub częściowo — warto podejść do niego krok po kroku.

1. Zanotuj podstawowe informacje

Kto napisał dokument? Kiedy i gdzie powstał? Jakiego rodzaju jest to tekst — przemówienie, list, ustawa, kronika, ogłoszenie?

Czy można go powiązać z konkretnym lokalnym wydarzeniem lub tematem?

2. Zrób streszczenie treści

Zapisz krótko i rzeczowo, czego dotyczy dokument. Skup się na kluczowych informacjach — tak, aby stworzyć solidne streszczenie, na którym możesz dalej pracować.

Ważne: używaj własnych słów, nie kopiuj gotowych streszczeń czy abstraktów. Samodzielne opisanie treści pomaga ją lepiej zrozumieć i zapamiętać

3. Wyjaśnij lokalny (i szerszy) kontekst historyczny

Co działo się w czasie powstania dokumentu? Jakie wydarzenia — lokalne lub ogólne — mogły mieć wpływ na jego treść? Czy są związane z nim jakieś tradycje, zmiany społeczne lub lokalne konflikty?

4. Rozpoznaj intencję, cel i adresata

Po co dokument został stworzony? Co autor chciał osiągnąć? Czy celem było poinformowanie, przypomnienie, ostrzeżenie, upamiętnienie? Do kogo dokument był skierowany i dlaczego akurat do tej grupy? Dlaczego powstał w tym miejscu i czasie?

5. Interpretacja i znaczenie

Co dokument ujawnia o epoce lub miejscu, którego dotyczy? Jakie osoby, miejsca lub tradycje się w nim pojawiają i co mówią o wartościach, pamięci czy tożsamości lokalnej społeczności? W jaki sposób dokument pomaga Ci odpowiedzieć na Twoje pytanie badawcze?

Praktyczne wskazówki do pracy w archiwum

Wskazówka

Zawsze warto porozmawiać z pracownikami archiwum lub biblioteki. To oni najlepiej znają zbiory, mogą podpowiedzieć, gdzie szukać, pomóc zawęzić temat i podsunąć materiały, o których nawet byś nie pomyślał. Pracownicy bibliotek i archiwów zazwyczaj są bardzo pomocni — więc naprawdę nie ma powodu, by się wahać czy wstydzić zadawać pytania.

- Staraj się gromadzić **więcej niż jedno źródło** dotyczące danego tematu. Jeśli natrafisz na artykuł, w którym ktoś cytuje inne prace lub nawiązuje do wcześniejszych badań, sprawdź również te źródła. Jeśli do źródła pierwotnego istnieją źródła wtórne — warto do nich zajrzeć.
- Jeżeli pracujesz z artykułem naukowym, koniecznie sprawdź **listę bibliograficzną** — zwykle znajdują się tam inne materiały, które mogą wesprzeć Twoje badania. Najczęściej znajdziesz je w tym samym archiwum lub bibliotece.
- **Rób dokładne notatki**, abyś mógł później precyzyjnie cytować dokumenty. Zapisuj tytuły dokumentów, sygnatury, numery stron i wszelkie inne dane potrzebne do odtworzenia źródła.
- **Zachowaj ostrożność** — wiele dokumentów jest bardzo delikatnych lub unikatowych. Traktuj je z największym szacunkiem.
- Zanim pojedziesz do archiwum, **zadzwoń lub napisz maila**. Niektóre materiały wymagają wcześniejszego zamówienia, mają ograniczony dostęp lub potrzebują specjalnego przygotowania przed udostępnieniem.
- **Zaplanuj czas**. Praca w archiwum jest czasochłonna, wymaga cierpliwości i skupienia. Warto dobrze rozplanować wizytę, żeby nie spędzić połowy czasu na orientowaniu się w zbiorach.

Badania archiwalne

NARZĘDZIE 7: Dziennik Wizyty w Archiwum

To narzędzie pomoże Ci śledzić dokumenty, które będziesz konsultować podczas swoich badań archiwalnych. Rejestruje ono kluczowe informacje, aby Twoje śledztwo pozostało uporządkowane, możliwe do odtworzenia i skoncentrowane na celu. Pomoże Ci również prawidłowo cytować źródła.

NARZĘDZIE 8: Lista Kontrolna Badań Archiwalnych

To narzędzie pomoże Ci zbadać i przeanalizować lokalne dziedzictwo kulturowe poprzez weryfikację zapisów historycznych, dokumentów, fotografii, gazet, map oraz innych materiałów archiwalnych. Zawiera ono listę kluczowych kroków, które należy wykonać przed, w trakcie i po badaniu archiwalnym, zapewniając, że Twoje poszukiwania są dobrze zorganizowane i skuteczne.

NARZĘDZIE 9: Analiza Dokumentu Archiwalnego

To narzędzie pomoże Ci analizować i zastanawiać się nad poszczególnymi dokumentami archiwalnymi. Zostało zaprojektowane do użycia razem z Dziennikiem Wizyty w Archiwum. Poprowadzi Cię ono przez kluczowe pytania dotyczące treści, kontekstu i interpretacji, aby rozwinąć krytyczne zrozumienie znaczenia każdego dokumentu dla Twoich badań dziedzictwa kulturowego.

3.3. Wizyty w terenie

Obok wywiadów i badań archiwalnych, wizyty w terenie są dobrą metodą badania swojego dziedzictwa kulturowego. Wizyta w terenie to nic innego jak odwiedziny miejsca, które jest ważne dla kwestii dziedzictwa kulturowego, którą chcesz zbadać.

Pozwala Ci ona bezpośrednio obserwować i doświadczać dziedzictwa. Może to być wizyta w miejscu historycznym, przy pomniku, w kościele, na placu publicznym, w muzeum, a nawet uczestnictwo w jakiejś tradycji. Wizyta w terenie to jak bycie jednocześnie detektywem, artystą, gawędziarzem i historykiem! Wychodzisz do swojej lokalnej społeczności, aby odkrywać, obserwować, słuchać i czuć ducha miejsca.

Wizyta w terenie pomaga Ci:

- odkrywać swoje otoczenie z nowej perspektywy,
- łączyć się z rzeczywistymi miejscami, które reprezentują historię, pamięć i tożsamość,
- zadawać pytania i dokumentować to, co widzisz, słyszysz i czujesz,
- porównywać to, co widzisz na miejscu, z innymi źródłami informacji, takimi jak książki, artykuły czy wywiady,
- robić zdjęcia, nagrania wideo lub notatki, których możesz później użyć w swoich prezentacjach lub raportach.

PRZYKŁADY TEMATÓW, KTÓRE MOŻNA LEPIEJ ZROZUMIEĆ DZIĘKI BADANIOM TERENOWYM

Temat	Proponowana wizyta terenowa
Demokracja	Miejsca protestów, lokale wyborcze, murale o prawach i wolnościach
Wielokulturowość	Dzielnice etniczne, miejsca dialogu międzyreligijnego
Migracje	Dworce kolejowe, przejścia graniczne, punkty recepcyjne
Dziedzictwo kobiet	Domy lub pomniki związane z działaczkami i liderkami, feministyczne murale
Młodzież i aktywizm	Dawne młodzieżowe centra kultury, miejsca scen rave/punk z lat 90.

PRZYKŁADY MIEJSC WIZYT TERENOWYCH WEDŁUG KATEGORII I CELU

Kategoria	Przykładowe miejsca	Co badać / pytania do zadania	Powiązane tematy
Miejsca historyczne	Rynek starego miasta, ruiny zamku, średniowieczne wieże, stara stacja kolejowa	Jaka jest historia tego miejsca? Kiedy powstało? Jak się zmieniało?	Tożsamość, Historia, Pamięć miejska
Przestrzenie religijne	Kościół, meczet, synagoga, klasztor, miejsca modlitwy	Jaką rolę pełniło to miejsce w życiu lokalnym? Jakie tradycje są tu praktykowane?	Wiara, Współistnienie, Tradycja
Dzielnice wielokulturowe	Osiedla mniejszości, dzielnice etniczne	Jakie kultury tu żyją/żyły? Czy widać ślady różnych języków lub zwyczajów?	Wielokulturowość, Inkluzja
Codzienne przestrzenie wspólne	Rynek, dom młodzieży, fontanna, boisko, świetlica	Jak ludzie korzystają z tego miejsca dziś? Czy jego znaczenie zmieniało się w czasie?	Przynależność, Codziennność, Międzypokoleniowość
Pomniki i miejsca pamięci	Pomniki wojenne, tablice oporu, rzeźby, miejsca pojednania	Kogo się tu upamiętnia? Jaką historię pomnik opowiada — a jaką pomija?	Demokracja, Budowanie pokoju, Pamięć
Dziedzictwo przemysłowe	Opuszczona fabryka, kopalnia, elektrownia, robotnicze osiedla	Jaka praca była tu wykonywana? Jak kształtowała miejscową społeczność?	Praca, Gospodarka, Migracje
Instytucje kultury	Biblioteka, teatr, muzeum, dom kultury, szkoła muzyczna	Jaką formę kultury tu rozwijano? Kto miał do niej dostęp?	Sztuka, Edukacja, Prawa kultury
Natura/tereny wiejskie	Winnica, pasterska bacówka, stary młyn, święte drzewo lub źródło	Jakie tradycje i opowieści wiążą się z tym krajobrazem? Jak jest wykorzystywany teraz?	Natura, Życie wiejskie, Wierzenia
Miejskie formy ekspresji	Ściany graffiti, street art, murale protestacyjne, ogród społeczny	Jakie przekazy tu znajdziesz? Kim są twórcy? Co jest wyrażane, a co pomijane?	Głos młodzieży, Wolność, Oporność

CO ROBI BADACZ TERENOWY?

Badania terenowe to coś więcej niż tylko spacer po wybranym miejscu. To dociekanie, które ma pomóc odpowiedzieć na Twoje konkretne pytanie dotyczące dziedzictwa kulturowego. Odwiedzasz dane miejsce w określonym celu. Oto kilka wskazówek dotyczących tego, co zrobić przed wizytą, w trakcie badań oraz po ich zakończeniu.

Miejsca opowiadają historie. Wizyty w terenie pomagają je usłyszeć.

Przed wizytą w terenie

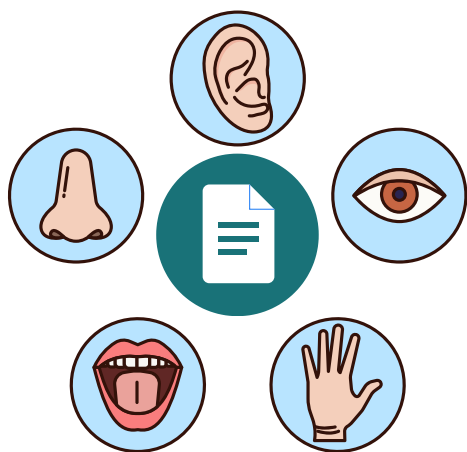
Wybierz temat badawczy. Zanim rozpoczniesz badania dotyczące swojego dziedzictwa kulturowego, najpierw sformułuj jasne pytanie, na które chcesz znaleźć odpowiedź. Zastanów się nad nim, zanim odwiedzisz powiązane miejsce:

- Dlaczego to miejsce jest ważne dla odpowiedzi na moje pytanie badawcze?
- Co już wiem o tym miejscu?
- Czego chcę się dowiedzieć podczas wizyty? Jaki aspekt miejsca mnie interesuje?
- Czy mogę zwiedzić cały teren?
- Czy są części miejsca wymagające specjalnego dostępu?
- Z kim trzeba się skontaktować, aby uzyskać zgodę na wejście?

Podczas wizyty w terenie

Wcześniej wspomnieliśmy, że wizyta terenowa jest częścią procesu badawczego — dlatego musisz zadbać o to, by zarejestrować swoje doświadczenia i spostrzeżenia. Bardzo pomagają, jeśli przed wizytą przypomnisz sobie najważniejsze pytania, tak aby mieć je z tyłu głowy podczas eksplorowania miejsca.

- Obserwuj i „poczuj” miejsce:
 - o Twoim pierwszym zadaniem jest szeroko otworzyć oczy i przyjrzeć się uważnie wszystkiemu dookoła.
 - o Spróbuj uchwycić atmosferę miejsca — czy coś od razu zwróciło Twoją uwagę?
- Dokumentuj swoje doświadczenia, aby później móc je odtworzyć: co widzisz, słyszysz, czujesz teraz:
 - o Rób zdjęcia lub wykonuj szkice — to Twoja szansa, by stać się kreatywnym dokumentalistą. Nie zapisuj jedynie faktów — spróbuj uchwycić emocje, jakie wywołuje w Tobie to miejsce.
 - o Jeśli to ma sens, nagraj dźwięki: dzwony, muzykę, rozmowy.
 - o Zwróć uwagę, czy coś szczególnie Cię zaskakuje lub wyróżnia się z otoczenia.
 - o Porównaj swoje wrażenia z wcześniejszymi ustaleniami — z wywiadów lub badań archiwalnych.
 - o Rób krótkie, szybkie notatki — nie ufaj tylko pamięci, ona potrafi płatać figle.
 - o Jeśli to możliwe, zbierz drobne pamiątki (np. liść, kamyczek, gałązkę), które pomogą Ci później przywołać atmosferę miejsca.

- Rozmawiaj z ludźmi — mieszkańcami, przewodnikami, starszyzną
 - o Uprzejmie zadawaj pytania osobom, które tam spotkasz. Bądź ciekawy i pełen szacunku.
 - o Porozmawiaj z kimś, kto pracuje w tym miejscu - przewodnikiem, konserwatorem, lokalnym historykiem, sprzątaczką.
 - o Zadawaj pytania otwarte, np.: „Co wie Pan/Pani o tym miejscu?”, „Czy ma Pan/Pani jakieś osobiste wspomnienie związane z tym miejscem?”, „Dlaczego to miejsce jest według Pana/Pani ważne?”
 - o Jeśli rozmówcy się zgodzą, nagraj rozmowę; jeśli nie - rób notatki.
 - o Jeśli na miejscu jest księga gości, możesz zostawić komentarz lub słowa podziękowania.

Po zakończeniu wizyty terenowej

- Zastanów się nad swoim doświadczeniem. Co Cię zaskoczyło? Jakie pytania pojawiły się po wizycie?
- Omów swoje spostrzeżenia z zespołem (jeśli badanie było przeprowadzane w grupie). Czy inni mieli podobne doświadczenia? A może widzieli coś zupełnie inaczej?
- Porównaj swoje obserwacje i notatki z wcześniejszymi ustaleniami. Czy opowieści ze źródeł ustnych, archiwów i z wizyty terenowej pokrywają się czy się różnią? Jeśli są różnice — co może być ich przyczyną? (Pamięć bywa subiektywna, a dokumenty nie zawsze przedstawiają pełen obraz.)
- Zastanów się, czego się nauczyłeś/-aś?
- W jaki sposób ta wizyta przybliżyła Cię do odpowiedzi na pytanie badawcze?
- Czy są jeszcze aspekty, które musisz zbadać?
- Wybierz materiały do dokumentacji. Wybierz 3–5 najlepszych zdjęć, najważniejsze cytaty, kluczowe obserwacje oraz fragmenty notatek.
- Przygotuj krótkie podsumowanie tego, co odkryłeś/-aś i dlaczego to ważne. Dodaj refleksje, zdjęcia, cytaty osób, z którymi rozmawiałeś/-aś. Zakończ wnioskiem: czego nauczyła Cię ta wizyta i jak pomaga odpowiedzieć na Twoje pytanie badawcze.

Wizyty terenowe sprawiają, że dziedzictwo kulturowe staje się realne, bliskie i żywe. Jako młody badacz nie tylko poznajesz przeszłość — pomagasz kształtować sposób, w jaki będzie rozumiana w przyszłości. Miejsca, które odwiedzasz, stają się dowodami pamięci, symbolami zmian i głosami Twojej społeczności.

Wizyty w terenie

NARZĘDZIE 10. Szablon Planowania Wizyty w Terenie

Ta tabela pomoże Ci utrzymać przegląd wizyt w terenie, które planujesz i realizujesz w ramach swojego badania dziedzictwa kulturowego. Wspierze Cię w organizacji wizyt, powiązaniu każdej z nich z celami badawczymi oraz w refleksji nad tym, jak Twoje obserwacje i doświadczenia przyczyniają się do całościowego zrozumienia tematu dziedzictwa.

NARZĘDZIE 11: Lista Kontrolna Wizyty w Terenie

Ta lista kontrolna pomoże Ci pewnie zaplanować i przeprowadzić wizyty w terenie. Zapewnia ona, że jesteś dobrze przygotowany i nie zapomnisz o niczym przed, w trakcie ani po wizycie. Używaj jej za każdym razem, gdy odwiedzasz miejsce, aby mieć pewność, że pozostaniesz zorganizowany w swoim śledztwie.

NARZĘDZIE 12: Arkusz Obserwacji Terenowej

To narzędzie pomoże Ci obserwować i rejestrować to, co zobaczysz, usłyszysz i poczujesz podczas wizyty związanej z dziedzictwem kulturowym. Poprowadzi Cię krok po kroku w rejestrowaniu detali, wrażeń i rozmów, tak aby Twoje badanie odzwierciedlało zarówno fakty, jak i atmosferę, która czyni to miejsce wyjątkowym.

NARZĘDZIE 13: Szablon Refleksji po Wizycie w Terenie

Ten arkusz refleksji pomoże Ci przemyśleć, co zobaczyłeś, poczułeś i czego nauczyłeś się podczas wizyty w terenie. Poprowadzi Cię, jak połączyć swoje doświadczenie z pytaniem badawczym i jak wybrać najlepsze zdjęcia, cytaty oraz pomysły, które włączysz do swojego raportu lub prezentacji.

4. Format raportowania i szablony

4.1. Format raportowania

Poniższe wytyczne mają pomóc młodym osobom w tworzeniu jasnej, przemyślanej i wartościowej dokumentacji dotyczącej lokalnego dziedzictwa kulturowego. Każde młodzieżowe badanie zakończy się raportem, który wzbogaci szersze zrozumienie tożsamości kulturowej i pamięci wspólnotowej. Raporty młodzieżowe zostaną zebrane i opracowane w formie Raportów Krajowych.

Każdy raport powinien zawierać (sugerowana struktura raportu):

1. **Wprowadzenie (Dlaczego wybrano ten temat?)**
2. **Zastosowane metody badawcze**
3. **Najważniejsze ustalenia/znaleziska (cytaty, zdjęcia, mapy)**
4. **Refleksje (czego się nauczyliście)**
5. **Bibliografię/źródła (osoby, archiwa, dokumenty)**

WPROWADZENIE - DLACZEGO WYBRANO TEN TEMAT?

Ta część przedstawia kontekst Twoich badań.

- Wyjaśnij, dlaczego Ty lub Wasza grupa wybraliście to konkretne miejsce, historię lub praktykę kulturową.
- Podziel się tym, co już wiedziałeś/aś o temacie i co wzbudziło Twoją ciekawość, by dowiedzieć się więcej.
- Wspomnij o wszelkich osobistych, rodzinnych lub lokalnych powiązaniach z miejscem lub motywem.

ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

W tej części opisz, w jaki sposób zbierałeś/aś informacje i jakich narzędzi używałeś/aś.

Jakie rodzaje badań przeprowadziłeś/aś (wywiady, wizyty terenowe, badania archiwalne?)

- Z kim rozmawiałeś/aś lub dokąd się udałeś/aś?
- Czy pracowałeś/aś samodzielnie, czy w zespole?
- Uwzględnij wszelkie trudności napotkane podczas badań.

Użyj krótkich akapitów, aby podsumować zastosowane metody.

GŁÓWNE USTALENIA – CZEGO SIĘ DOWIEDZIELIŚMY?

To najważniejsza część Twojego raportu, w której przedstawiasz swoje odkrycia.

- Zamieść opowieści, fakty i cytaty od osób, z którymi przeprowadziłeś/aś wywiady.
- Udostępnij interesujące obrazy, szkice lub zdjęcia wspierające Twoje ustalenia.
- Opisz, co dane miejsce lub historia znaczą dziś dla lokalnych mieszkańców.
- W razie potrzeby uporządkuj treści według tematów (np. pamięć, tradycja, tożsamość).
- Dodaj materiały wizualne i inne elementy, jeśli to możliwe.

REFLEKSJE – CZEGO SIĘ NAUCZYLIŚMY?

Ta część pomaga zastanowić się, jak badania zmieniły Twoją perspektywę.

- Czego dowiedziałeś(-aś) się o swojej społeczności lub o sobie?
- Czy coś było zaskakujące lub poruszające?
- W jaki sposób to dziedzictwo może być zachowane lub lepiej poznane?
- Jakiej rady udzielił(a)byś komuś, kto chciałby badać podobne historie?

BIBLIOGRAFIA I PODZIĘKOWANIA

W tej części pokazujesz, kto Ci pomógł i skąd pochodzą Twoje informacje.

- Wypisz nazwiska osób, z którymi przeprowadziłeś(-aś) wywiady, i ich role.
- Wymień instytucje, w których znalazłeś(-aś) zdjęcia lub dokumenty.
- Uwzględnij wykorzystane strony internetowe, książki, archiwa, komunikaty prasowe, wycinki prasowe itp.
- Podziękuj wszystkim, którzy Cię wspierali (np. nauczycielowi, bibliotekarzowi, rodzicowi).

Raport końcowy

NARZĘDZIE 14: Arkusz Podsumowania Danych

To narzędzie pomoże Ci zebrać w jednym miejscu wszystko, co zostało zgromadzone podczas wizyt w terenie, wywiadów i badań archiwalnych. Użyj tego arkusza, aby podsumować kluczowe ustalenia, zidentyfikować główne tematy oraz wybrać cytaty lub obrazy, które wspierają Twoje pytanie badawcze, zanim napiszesz raport końcowy. Nie wchodź w tym dokumencie w zbyt wiele szczegółów.

NARZĘDZIE 15: Szablon Raportu Końcowego

Ten szablon raportu pomoże Ci zorganizować i przedstawić wyniki Twojego badania dziedzictwa kulturowego. Poprowadzi Cię krok po kroku, pomoże wyjaśnić, dlaczego wybrałeś dany temat, jak przeprowadziłeś swoje badania, co odkryłeś i czego się nauczyłeś. Pomoże Ci również w późniejszym przygotowaniu Twojej wycieczki.

4.2. NARZĘDZIA - SZABLONY

LISTA

1: Wybierz temat - szablon (Narzędzie 1)	Załącznik 1
2: Arkusz planowania projektu (Narzędzie 1)	Załącznik 2
3: Lista kontrolna do wywiadu (Narzędzie 2)	Załącznik 3
4: Raport z wywiadu (od przygotowania po analizę) (Narzędzie 2)	Załącznik 4
5: Przewodnik po pytaniach do wywiadu (Narzędzie 2)	Załącznik 5
6: Formularz zgody na przeprowadzenie wywiadu (Narzędzie 2)	Załącznik 6
7: Dziennik wizyty w archiwum (Narzędzie 3)	Załącznik 7
8: Lista kontrolna do badań archiwalnych (Narzędzie 3)	Załącznik 8
9: Analiza dokumentu archiwalnego (Narzędzie 3)	Załącznik 9
10: Planowanie wizyty w terenie (Narzędzie 4)	Załącznik 10
11: Lista kontrolna wizyty w terenie (Narzędzie 4)	Załącznik 11
12: Arkusz obserwacji w terenie (Narzędzie 4)	Załącznik 12
13: Arkusz refleksji po wizycie terenowej (Narzędzie 4)	Załącznik 13
14: Arkusz podsumowania danych (Narzędzie 5)	Załącznik 14
15: Szablon raportu końcowego (Narzędzie 5)	Załącznik 15

5. Krajowe badania młodzieży dotyczące dziedzictwa kulturowego

Przegląd

Badania dziedzictwa w krajach partnerskich tj. Belgia, Polska, Węgry, Serbia, Niemcy, ujawniają wspólne wzorce w sposobie, w jaki młodzi ludzie angażują się w dziedzictwo kulturowe. Pomimo różnych kontekstów i tematów, dziedzictwo było konsekwentnie rozumiane jako żywy i dynamiczny proces powiązany z codziennym życiem i doświadczeniami społeczności.

Liczba zaangażowanych młodych badaczy różniła się w poszczególnych krajach partnerskich, odzwierciedlając zróżnicowane podejście i możliwości poszczególnych krajów. Łącznie w proces badawczy aktywnie zaangażowanych było co najmniej 50 młodych badaczy z pięciu krajów europejskich, co przyczyniło się do powstania różnorodnych perspektyw i bogatego zrozumienia dziedzictwa kulturowego w różnych kontekstach.

Wyniki badań wskazują, że metody partycypacyjne i oparte na doświadczeniu, takie jak praca terenowa, wywiady i opowiadanie historii, są niezwykle skuteczne w nadawaniu młodym ludziom znaczenia dziedzictwa kulturowego, a także wzmocnieniu ich krytycznego myślenia, zaangażowania i poczucia własności.

Belgia

W Belgii badania wykazały, że dziedzictwo kulturowe można zgłębiać z różnych perspektyw, zwłaszcza gdy uczestnicy pochodzą z różnych środowisk i mają różny poziom wiedzy. Koncentrując się na małych miejscowościach i mniej widocznych aspektach dziedzictwa, młodzi ludzie odkryli wartość lokalnych tradycji, przedmiotów codziennego użytku i tożsamości społeczności. Proces ten podkreślił znaczenie stopniowego prowadzenia, metod interaktywnych i pracy zespołowej w budowaniu pewności siebie i zaangażowania. Ogólnie rzecz biorąc, badania potwierdziły, że dziedzictwo nabiera znaczenia dla młodych ludzi, gdy jest dostępne, bliskie i powiązane z ich bezpośrednim otoczeniem.

Polska

W Polsce badania wykazały, że dziedzictwo nabiera największego znaczenia, gdy jest zakorzenione w lokalnych kontekstach, zgodne z osobistymi zainteresowaniami młodych ludzi i wspierane przez ustrukturyzowany proces badawczy. Zróżnicowane studia przypadków potwierdziły, że dziedzictwo kulturowe można postrzegać jako zasób społeczny obejmujący architekturę, życie codzienne, sztukę i pamięć zbiorową. Połączenie autonomii młodzieży i mentoringu okazało się kluczowe dla osiągnięcia wysokiej jakości rezultatów i stanowi solidny model dla przyszłych etapów projektu.

Węgry

Na Węgrzech badania podkreśliły znaczenie codziennych praktyk kulturowych, takich jak muzyka i taniec, jako kluczowych elementów dziedzictwa kształtujących życie społeczności i przestrzenie publiczne. Proces ten umożliwił młodym ludziom ponowne odkrycie znanych miejsc i nawiązanie silniejszej więzi z lokalnym otoczeniem. Chociaż faza analityczna wymaga dodatkowego wsparcia, elastyczne i empiryczne podejście okazało się skuteczne w angażowaniu uczestników i pogłębianiu ich zrozumienia dziedzictwa.

Serbia

W Serbii badania wykazały, że dziedzictwo kulturowe najlepiej rozumieć jako żywy i partycypacyjny proces, ściśle powiązany z życiem codziennym, przestrzenią miejską i zaangażowaniem obywatelskim. Poprzez metody takie jak wycieczki tematyczne, wywiady i opowiadanie historii, młodzi ludzie aktywnie uczestniczyli w interpretacji dziedzictwa, rozwijając krytyczne rozumienie swojego miasta i tożsamości. To podejście potwierdza, że wartość dziedzictwa tkwi w jego zdolności łączenia ludzi, doświadczeń i współczesnych problemów społecznych.

Niemcy

W Niemczech badania potwierdziły, że młodzi ludzie mogą skutecznie angażować się w badania nad dziedzictwem kulturowym, jeśli zapewni się im jasną strukturę, wskazówki i odpowiednie narzędzia. Różnorodność tematów pozwoliła uczestnikom zgłębiać dziedzictwo z wielu perspektyw, w tym historycznej, ekologicznej i społecznej. Wyniki podkreślają znaczenie silniejszego wsparcia w wyborze tematów i metodologii badań, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi między wskazówkami a niezależnością, aby zapewnić wartościowe rezultaty uczenia się.

Te badania zachęcają do spojrzenia na dziedzictwo nie jako na coś zamkniętego w przeszłości, lecz jako na żywą historię, która tętni poprzez Twoje pytania, rozwija się wraz z Twoją ciekawością i przybiera nowy kształt poprzez sposób, w jaki decydujesz się ją odkrywać i dzielić się nią.

6. Wnioski

Ten przewodnik to zaproszenie do spojrzenia na świat inaczej. Dziedzictwo kulturowe to nie tylko coś z przeszłości, to coś, czym żyjesz na co dzień, w swoim otoczeniu, wspomnieniach i wśród otaczających Cię ludzi. Poznając je, nie tylko się uczysz, ale odkrywasz także swoją historię i swoje miejsce w społeczności.

Rozmawiając z ludźmi, eksplorując archiwa i odwiedzając ważne miejsca, zaczynasz dostrzegać, jak różne elementy układają się w całość, tworząc szerszy obraz. Pamiętaj, że nie ma jednej prawdy. Są tylko perspektywy, doświadczenia i historie, które możesz ożywić poprzez swoją pracę.

Zacznij od tego, co Cię ekscytuje. Podążaj za swoją ciekawością. Zadawaj pytania, nawet te trudne. Im bardziej osobista będzie Twoja podróż, tym bardziej znaczące będą Twoje rezultaty. Ostatecznie nie chodzi tylko o zrozumienie dziedzictwa, ale o danie mu głosu. Twojego głosu. Dzięki niemu masz moc dzielenia się historiami, łączenia ludzi i kształtowania tego, jak Twoja społeczność będzie postrzegana i pamiętana w przyszłości.

„Młodość to nie tylko przyszłość, to siła napędowa dzisiejszych zmian” - Kofi Annan